Далеко звідси, там, куди відлітають ластівки, коли у нас настає зима, жив король. У нього було одинадцять синів і одна дочка — Еліза. Одинадцять братів-принців ходили до школи з зірками на грудях і з шаблями при боці. Вони писали діамантовими грифелями на золотих дошках і все, що читали, знали напам'ять. Сестричка Еліза сиділа на маленькому дзеркальному стільчику, і в неї була книжка, яка коштувала півкоролівства.

О, цим дітям було дуже добре, тільки недовго тривало це щастя.

їхній батько, що був королем великої країни, одружився вдруге з однією злою королевою, а вона незлюбила бідних дітей.

Вони помітили це вже з першого дня. У палаці було велике свято, і діти гралися в "гості". Але замість солодких пиріжків і печених яблук, які вони завжди одержували для цієї гри, мачуха дала їм самий пісок у чашці і сказала, що вони можуть уявити собі, ніби це ласощі.

За тиждень вона віддала маленьку сестричку Елізу одним селянам і стільки набрехала королю про принців, що він не схотів і бачити їх.

— Летіть світ за очі і самі піклуйтеся про себе! — сказала люта королева.— Летіть великими птахами без голосу!

Але вона все ж таки не змогла зробити їм так погано, як хотіла, і вони обернулися в одинадцять прекрасних диких лебедів. З дивним криком вилетіли вони з вікон палацу і понеслися над парком і лісом. Це було на світанку. Вони прилетіли до хатинки селянина, де спала сестричка Еліза. Лебеді кружляли над дахом, витягували довгі шиї, били крилами, але ніхто не почув і не побачив їх.

І вони знялися знову вгору, високо до хмар, і полетіли далеко-далеко. Лебеді летіли понад великим темним лісом, що тягся аж до моря.

Бідна маленька Еліза прокинулась у хатинці селянина і почала гратися зеленим листочком,— інших іграшок вона не мала. Вона проткнула дірочку в листочку і визирала крізь неї на сонце, і їй здавалося, ніби на неї дивляться ясні очі братів. А коли тепле сонячне проміння падало на її щічку, вона думала, що це брати її цілують.

День минав по дню, схожий один на один. Вітер, літаючи в трояндових кущах перед хатинкою, шепотів:

— Хто прекрасніший за вас? Троянди хитали голівками й казали:

— Еліза!

І це була правда.

Коли Елізі минуло п'ятнадцять років, її забрали додому. Побачивши, яка вона прекрасна, королева розгнівалась і ізненавиділа її. Вона б з охотою перетворила й Елізу в дикого лебедя, як і її братів, але не наважувалася, бо король хотів побачити свою дочку.

Рано-вранці пішла королева в купальню, збудовану з мармуру, прикрашену розкішними килимами та м'якими додушками. Вона взяла трьох жаб, поцілувала їх і сказала першій:

— Коли Еліза зайде купатися, сядь їй на голову. Хай вона буде така лінива, як ти!

— Сядь їй на чоло! — сказала вона другій.— Хай вона буде така потворна, як ти, тоді батько не пізнає її.

— Примостися до неї на груди! — сказала вона третій.— Хай вона стане лихою і сама терзається від цього.

Мачуха кинула жаб у прозору воду, яка зразу ж стала зеленою, покликала Елізу, роздягла її і наказала їй влізти у воду. Як тільки Еліза увійшла в воду, одна жаба сіла їй на голову, друга на чоло, а третя на груди. Але Еліза цього не помітила; коли ж вона вийшла з басейну, по воді плавали три червоні маки. Якби жаби не були отрутні і якби відьма-королева не поцілувала їх, вони б стали червоними трояндами. Але навіть і тепер, наблизившись до Елізи, вони зробилися квітами. Еліза була надто хороша і невинна, і тому злі чари не мали над нею сили. Побачивши це, королева натерла Елізу горіховим соком, так що вона стала вся темно-коричнева, вимазала її гарне лице гидкою маззю і сплутала чудове волосся.

Тепер було неможливо пізнати прекрасну Елізу.

Навіть батько, глянувши на неї, злякався і сказав, що це не його дочка.

Ніхто, крім дворового пса на цепу та ластівок, не пізнав її, але ж то були бідні створіння, вони не могли нічого сказати.

Заплакала бідна Еліза і згадала про своїх вигнанців-братів.

Зажурена, вийшла вона з палацу і цілий день брела полями та болотами, поки дісталась до великого лісу. Еліза сама не знала, куди йде, але вона так сумувала за своїми братами! Вона була певна, що вони також блукають по світу, і вирішила їх розшукати.

Вона йшла лісом. Незабаром настала ніч. Еліза загубила стежку і лягла ьа м'який мох, поклавши голову на пеньок.

Панувала глибока тиша, повітря було м'яке, навколо в траві спалахували зеленими вогниками тисячі світлячків. Еліза зачепила рукою гілку, і на неї зоряним дощем посипалися яскраві світлячки.

Цілу ніч їй снилися брати. Вони гралися з нею, як колись у дитинстві, писали діамантовими грифелями на золотих дошках і розглядали розкішну книжку з малюнками, яка коштувала півкоролівства. Але на дошці вони писали не нулики та рисочки, ні, вони писали про свої відважні вчинки, про всі пригоди, які з ними трапилися, про все те, що бачили і пережили. І на малюнках книжки все оживало: пташки співали, люди виходили з книжки і розмовляли з Елізою та з її братами. А коли перегортали сторінку, малюнки ставали на свої місця, щоб не було ніякої плутанини.

Вранці Еліза прокинулась, сонце було вже високо. Вона цього не могла бачити, бо великі дерева простягли і сплели міцно свої віти над нею. Але проміння грало на велені, як живий золотий серпанок, ніжні пахощі линули звідусіль, пташки співали й сідали їй на плечі. Вона чула дзюрчання води: в лісі було багато великих струмків, струмки стікали в одне озеро з чудовим піщаним дном. Навколо озера росли густі кущі. В одному місці олені зробили собі широкий прохід, і ним Еліза пройшла до води. Вода була такою прозорою, що, коли вітер не гойдав дерев і кущів, можна було подумати, що вони намальовані на дні озера,— так чітко відбивався кожен листочок, і освітлений сонцем, і в затінку.

Побачивши в воді своє обличчя, Еліза злякалася-таке воно було чорне та погане. Та тільки вона вмочила в воду свою маленьку руку і потерла очі, лоб і щоки,— шкіра її, як і раніше, стала білою. Тоді Еліза роздяглася і ввійшла у свіжу воду. Не було кращої за неї на всьому світі!

Після купання вона знову одяглася, заплела свої довгі коси, підійшла до дзюркотливого струмка, напилася з жмені води і побрела в ліс, сама не знаючи куди. Вона думала про своїх братів.

Еліза побачила по дорозі дику яблуню, що зігнулася під вагою плодів. Еліза з'їла кілька яблук, підперла жердинами віти і ввійшла в темну хащу лісу. Там було так тихо, що вона чула свої кроки, шарудіння кожного листочка під ногами. Жодної пташки не видно було тут, жоден сонячний

промінь не міг пробитися крізь густе темне гілля. Високі стовбури стояли так близько один до одного, майже суцільною стіною.

О, тут була така самотність, якої раніше вона ніколи не знала. А вночі стало зовсім темно. Жодного маленького світлячка не було більше в траві. Сумна лягла Еліза на траву і заснула.

Вранці вона прокинулась і пішла далі. Тільки встигла ступити кілька кроків, як зустріла бабусю я кошиком ягід, і бабуся дала їй трохи ягідок. Еліза спитала, чи не проїздили тут лісом одинадцять принців.

— Ні,— сказала стара,— але вчора тут недалеко, на річці, я бачила одинадцять лебедів з золотими коронами на головах.

І вона провела Елізу трохи далі, до яру. Внизу вилася І річка, дерева з обох берегів простягали назустріч одне/ одному довгі, вкриті густим листям віти. Деяким деревам/ не щастило сплести своє гілля з гіллям своїх братів на протилежному березі, але вони так витяглися над водой, що їхнє коріння вилазило з землі — і вони також досягали свого.

Еліза попрощалася з старою і пішла вниз по річці, аж до того місця, де річка впадала у відкрите море.

Велике чудове море було перед дівчиною, але жодного паруса, жодного човна не було видно. Як же йти далі? Еліза почала розглядати маленькі камінці, яких було безліч на березі. Вода зробила їх гладенькими та круглими. Скло, залізо, каміння-все, що викидало сюди море, все було відшліфоване водою, а вода ж була ще м'якша, ніж її ніжні руки.

"Хвилі невтомно котяться одна за одною,— подумала Еліза,— і вирівнюють найтвердіші речі. Я теж буду невтомною. Спасибі вам за науку, світлі, вічноплинні хвилі! Серце моє каже, що колись ви віднесете мене до моїх милих братів!"

На водоростях, принесених хвилями на берег, лежало одинадцять білих лебединих пер. Еліза зібрала їх. На них блищали краплини — роса чи сльози? Ніхто цього не знає! Вона була одна на березі, але не почувала самотності, бо море вічно мінливе; за кілька годин воно змінювалося більше, ніж звичайне озеро протягом року.

Надходила велика чорна хмара, і море ніби казало: "І я також можу бути похмурим". Тоді дув вітер, і хвилі вкривали море білим шумовинням.

Коли ж припливли рожеві хмарки, засинали вітри — море ставало, як пелюстки троянди. За мить здавалося воно все зеленим, а за другу — білим.

Але хоч яким би спокійним було море — завжди коло берега воно ледь-ледь коливалося, вода злегка підіймалася, як груди дитини, що спить.

Коли сонце вже хилилося до заходу, побачила Еліза — одинадцять диких лебедів з золотими коронами на головах летять до берега. Вони летіли один за одним і здавалися довгою білою стрічкою.

Еліза зійшла на горбок і заховалася за кущем. Лебеді спустилися недалеко від неї і забили своїми великими білими крилами.

Та як тільки сонце заховалося, раптом упало лебедине пір'я, і на березі опинилися одинадцять прекрасних принців, братів Елізи. Вона голосно скрикнула. Хоч вони дуже змінилися, вона знала, вона почувала, що це її брати, і вона кинулася їх обнімати, називала їх усіх на ймення. Брати не могли отямитися від щастя, коли побачили свою маленьку сестричку. Вони також пізнали її, хоч вона вже виросла і стала такою красунею.

Всі сміялися та плакали і швидко дізнались одне від одного, що зробила з ними зла мачуха.

— Ми, брати,— сказав найстарший,— літаємо дикими лебедями, поки не зайде сонце. Як тільки воно сховається — знову приймаємо людський вигляд. Через це ми мусимо стежити, щоб перед заходом сонця бути вже на твердій землі. Якби ми в цей час літали під хмарами, ми, раптово перетворившися в людей, упали б додолу з страшної висоти. Ми не живемо тут, а по той бік моря, в такій же чудовій країні, як і ця.

Але шлях туди далекий. Ми мусимо перелетіти велике море, і на нашому шляху немає жодного острівця, де б ми могли переночувати. Тільки одна маленька скеля підноситься з моря, така завбільшки, що ми можемо стати на ній, якщо щільно притулимося один до одного. Коли море лютує, бризки хвиль долітають до нас, але ми раді і цій стрімчастій скелі. Там ми можемо переночувати у нашому людському вигляді, інакше ми не могли б відвідати нашої любої батьківщини, бо летіти туди треба два найдовші дні в році. Лише раз на рік ми можемо прилітати в наш рідний край.

Одинадцять днів ми можемо залишатися тут, літати над великим лісом, що оточує наш замок, в якому ми народилися і де живе наш батько, бачити цвинтар, де похована наша мати. Тут навіть дерева і кущі нам рідні; тут, у степах, бігають дикі коні, яких ми бачили в дитинстві, тут співає вугляр старовинні пісні, під які ми танцювали малими. Тут наша батьківщина, сюди тягне нас, тут ми знайшли тебе, нашу маленьку любу сестричку.

Ще два дні ми можемо тут лишатися, а потім знову доведеться летіти за море, у розкішний, та не рідний край. Але як же нам бути з тобою? У нас нема ні корабля, ні човна!

— Як мені звільнити вас від цих чар? — спитала сестра. Вони проговорили цілу ніч і тільки трохи задрімали перед світанком.

Еліза прокинулась від шуму лебединих крил. Брати вже знову стали лебедями, літали великими колами вгорі і, нарешті, зовсім зникли з очей.

Але наймолодший лебідь повернувся. Він поклав голову їй на коліна, а вона гладила його пір'я. Надвечір повернулася решта, і, коли зайшло сонце, вони знову перетворилися в людей.

— Завтра ми летимо звідси і повернемося лише через рік,— сказав старший брат.— Але тебе ми не залишимо тут. Чи вистачить у тебе сміливості летіти з нами? В моїх руках досить сили, щоб перенести тебе через ліс — невже не вистачить сили, щоб перенести тебе через море на всіх наших крилах?

— Візьміть мене з собою! — сказала Еліза.

Цілу ніч вони плели сітку з гнучкої лози та комишу, і вона вийшла велика та міцна. В неї поклали Елізу, і коли зійшло сонце, брати стали дикими лебедями, схопили сіть своїми дзьобами і знялися з своєю любою сестрою, яка ще спала, високо, аж до хмар. Сонце світило їй в лице, і тому один з лебедів летів прямо над головою, щоб затінити її своїми широкими крилами. Вони були вже далеко від землі, коли Еліза прокинулась. Еліза думала, що вона все ще бачить сон,— так дивно було летіти в повітрі, високо над морем. Коло неї лежала гілочка з чудовими стиглими ягодами і пучечок смачних корінців,— це молодший брат поклав їх коло неї. Еліза з подякою всміхнулася йому. Вона пізнала його, це він летів над нею і своїми крилами захищав від сонця.

Лебеді летіли так високо, що великий корабель здавався їм білою чайкою, яка гойдається на хвилях. Велика, як гора, хмара стала перед ними, і на ній Еліза побачила велетенські тіні — свою власну і одинадцяти братів. Це була надзвичайна картина, якої вона раніше не бачила. Але сонце підвелося вище, хмара залишилась позаду, і дивні тіні зникли.

Цілий день летіли вони швидко, наче стріли, випущені з лука, але все ж таки повільніше, ніж завжди, тому що тепер несли ще й сестру. Надходив вечір, і погода зіпсувалася. З острахом стежила Еліза, як сонце

опускається все нижче, а ще ніде не видно маленької скелі, про яку говорили брати, їй здалося, що лебеді стали сильніше махати крилами.

Ах! Це вона винна, що брати летять не так швидко!

Коли зайде сонце, вони знову стануть людьми, впадуть у море і потонуть. А скелі все не було видно. Все більше насувалась чорна хмара. Сильні пориви вітру віщували бурю. Хмари сплелися в одну велику загрозливу свинцеву масу, що котилась по небу. Блискавка мигтіла за,блискавкою.

От уже сонце торкнулося своїм краєм моря. Серце Елізи тремтіло. В цю мить лебеді почали опускаться так швидко, що Елізі здалося — вони падають. Але вони підвелися знову вгору. Вже половина сонця сховалася у воді, коли вона, нарешті, побачила внизу маленьку скелю. Ця скеля здавалася не більшою за тюленя, що висунув голову з води.

Сонце швидко згасало. Тепер скеля здавалася зіркою, і ноги Елізи вже торкалися каменів.

В цю мить сонце погасло, як остання іскра догорілого паперу, і Еліза побачила навколо себе братів. Вони стояли, взявшись за руки, щільно притулившись один до одного. Усі ледве помістилися на маленькій скелі.

Море билося об скелю і обливало їх бризками, як дрібним дощем, небо раз у раз освітлювалося блискавкою, безперервно гуркотів грім. Але сестра й брати стояли, міцно притулившись одне до одного, і співали пісні, щоб-не було так страшно.

На світанку повітря стало чистим, спокійним. Тільки зійшло сонце, злетіли лебеді з Елізою вгору. Море ще високо здіймалося, і, коли Еліза дивилася згори на темно-зелені хвилі, вкриті білим шумовинням, здавалося — мільйони лебедів плавають на воді.

Коли сонце піднялося вище, Еліза побачила, як у повітрі пливе країна гір з блискучими сніговими вершинами. Посередині над усім здіймався височезний палац з чудовою колонадою, а навкруги росли пальмові ліси та розкішні квіти завбільшки як млинарські колеса.

Вона спитала, чи не є це та сама країна, куди вони летять. Але лебеді похитали головами. Це був чудовий, завжди мінливий, захмарний замок Фата-Моргана, в який не могла потрапити жодна людина.

Еліза вдивлялася пильно, і раптом зникли гори, ліси і замок, а на їхньому місці з'явились двадцять зовсім однакових величезних церков з високими дзвіницями і стрільчастими вікнами. Дівчині навіть здалося, що вона чує звуки органа, але то шуміло море. Церкви начебто були зовсім близько, та раптом перетворилися в цілу флотилію, що пливла під ними. Коли ж Еліза вдивилася, то зрозуміла — це був тільки туман з моря. І весь час змінювалися картини перед її очима, поки вона не побачила ту країну, куди вони летіли.

Там височіли сині гори з кедровими лісами, міста і палаци.

Ще не заходило сонце, а Еліза вже сиділа на скелі, перед великою печерою, що поросла виткими рослинами. Здавалося, її завісили всю вишиваними килимами.

— Ну, побачимо, що присниться тобі цієї ночі! — сказав молодший брат і показав Елізі її опочивальню.

— Коли б приснилося мені, як я можу врятувати вас! — сказала Еліза, і ця думка заволоділа нею. Навіть уві сні вона думала про це. І от приснилося їй, що летить вона високо в повітрі до замка Фата-Моргана. Сама фея, чарівна і залита сяйвом, виходить їй назустріч, але в той же час вона дуже подібна до тієї бабусі, що дала їй у лісі ягід і розповіла про лебедів з золотими коронами.

— Твоїх братів можна врятувати,— сказала вона,— але чи вистачить у тебе мужності та терпіння? Звичайна вода ще м'якша за твої ніжні пальці і все ж таки шліфує каміння, але вона не відчуває болю, який відчують твої руки. У води немає серця, і вона не знає того страху і муки, які ти повинна зазнати. Бачиш кропиву, що я тримаю в руці? її росте багато навколо печери, де ти спиш. Тільки ця кропива і та, що росте на цвинтарі, пригодиться для тебе, запам'ятай це. Ти нарви її, хоча б твої руки горіли від пухирів, потім добре розімни кропиву ногами і зроби з неї прядиво. З нього ти напрядеш ниток і виплетеш одинадцять панцирів з довгими рукавами. Накинь їх на лебедів, і всі чари зникнуть! Але обміркуй добре — з тієї хвилини, що ти почнеш роботу, і до того часу, поки її скінчиш, навіть коли б це продовжувалося роки,— ти не мусиш сказати жодного слова! Перше слово, що ти вимовиш, проткне смертельним кинджалом серця твоїх братів! Від твого язика залежить їхнє життя. Пам'ятай це! Кажучи ці слова, вона доторкнулася кропивою до руки Елізи. Враз наче вогонь обпік її, і Еліза прокинулася. Був уже світлий день, і вона побачила, що поряд лежить кропива, така сама, як і та, що вона бачила уві сні. Еліза швидко вийшла з печери, щоб одразу почати роботу.

Своїми ніжними руками рвала дівчина жахливу кропиву. Вона була як вогонь, її руки вкрилися великими пухирями, але вона з радістю терпіла біль, бо лише так. могла врятувати своїх любих братів. Вона розм'яла кожну стеблинку кропиви босими ногами і приготувала з неї зелену пряжу.

Коли зайшло сонце, прийшли брати і злякалися. Еліза була німа. Вони думали, що це нові чари лютої мачухи. Але, коли вони глянули на її руки, то зрозуміли, що це вона робить для них. Молодший брат заплакав, і де його сльози падали на руки сестри, там вона не відчувала більше болю, там зникли пекучі пухирі.

Цілу ніч працювала Еліза, бо не хотіла відпочивати, поки не врятує любих братів. Другого дня, поки лебеді літали, вона теж працювала, і,

хоч була самотня, ніколи час не минав так швидко, як зараз. Один панцир був уже готовий, вона почала другий.

Раптом залунав мисливськiй ріг. Елізу охопив страх.

Звуки наближалися, вона почула гавкання собак. Перелякана, вбігла Еліза в печеру, зв'язала кропиву, що її зібрала і витіпала, і сіла на неї.

В ту ж мить з кущів вистрибнув великий пес, за ним ще кілька. Вони голосно гавкали і стрибали навколо неї. За кілька хвилин перед печерою з'явилися мисливці. Найкрасивіший з них був королем цієї країни. Він зупинився перед Елізою. Ніколи він ще не бачив такої прекрасної дівчини.

— Як ти опинилася тут, чудова дитино? — спитав він, але Еліза похитала головою. Вона не могла говорити, це коштувало б життя її братам.

Вона сховала руки під фартух, щоб король не міг бачити, як вона страждає.

— Ходімо зі мною! — сказав він.— Ти не можеш тут лишатися. Коли ти така ж добра, як і прекрасна, я одягну тебе в шовк та оксамит, покладу золоту корону на твою голову, і ти житимеш у моєму багатому палаці.

І він посадив її до себе на коня. Еліза плакала й ламала руки, але король каз^в:

— Я бажаю лише твого щастя! Колись ти дякуватимеш мені!

З цими словами він погнав коня по горах. Еліза сиділа попереду, а решта мисливців скакали за ними.

Коли зайшло сонце, показалося чудове королівське місто з палацами, баштами й церквами.

Король повів її в палац, де у високих мармурових залах били фонтани, а на стінах висіли мальовничі картини. Але Еліза не звертала ні на що уваги. Вона плакала й сумувала.

Байдуже дозволила вона служниці одягти на себе королівське вбрання, вплести перлини в волосся і натягти на пожалені кропивою руки тонкі рукавички.

В усій цій красі вона була така чарівна, що всі придворні вклонилися їй. І король назвав її своєю нареченою, хоча архієпіскоп хитав головою і навіть шепотів, що чудова лісова дівчина, напевне, відьма,— вона засліпила очі й приворожила серце короля.

Та король не слухав його, він наказав принести найдорожчі страви, покликав музикантів грати і найкращих дівчат танцювати. Потім він повів Елізу запашним садом у розкішний зал, але жодної усмішки не викликало все це ні в очах, ні на устах Елізи — в них ніби назавжди застигла туга. Тоді відкрив король маленьку кімнатку, що була поряд з їхньою опочивальнею. Вона вся була вбрана дорогими зеленими килимами і дуже нагадувала печеру, в якій жила Еліза. На підлозі лежав пучок пряжі, що вона напряла з кропиви, а на стіні висів уже готовий панцир. Усе це, як дивину, захопив з собою один з мисливців.

— Тут ти можеш згадувати свій колишній дім,— сказав король,— ось твоя робота, якою ти була там зайнята. Серед усієї розкоші, може, тобі захочеться інколи згадати колишнє.

Коли Еліза побачила це, таке близьке її серцю, усмішка заграла у неї на устах, і рум'янець знову вкрив її щоки. Вона подумала, що все ж таки зможе врятувати своїх братів, поцілувала королю руку, а той притиснув її до свого серця і наказав дзвонити по всіх церквах в усі дзвони і

сповіщати про їхнє весілля. Чудова німа дівчина з лісу мала стати королевою.

Архієпіскоп знову нашіптував злі слова у вуха королю, але вони не доходили до його серця.

Весілля відбулося, і архієпіскоп сам повинен був коронувати Елізу. Із злими думками він так міцно насунув їй вузький золотий обруч на чоло, що їй стало боляче. Але ще важчий обруч стискав її серце — сум за братами, її вуста були німі. Одне слово коштувало б життя братам, але в очах Елізи світилася щира любов до доброго, гарного короля, який усе робив, щоб розвеселити її. З кожним днем вона звикала і ставилася до нього краще й краще. О, якби могла вона довіритися йому і розповісти про свій біль!

Але Еліза мусила бути німою, мовчки робити свою справу. Тому щоночі вона нишком пробиралася в маленьку потаємну кімнатку, схожу на печеру, і плела панцирі один за одним. Та, коли почала сьомий, у неї не вистачило пряжі.

На цвинтарі, знала вона, росте така кропива, яка потрібна їй. Але ж її треба самій нарвати! Як же бути?

"О, хіба можна порівняти біль у моїх пальцях з тим болем, що переносить серце? — думала Еліза.— Я повинна наважитися!"

Серце її завмирало від страху, ніби вона йшла на щось лихе, коли місячної ночі пробиралася вона в сад, а потім йшла довгими алеями та пустинними вулицями на цвинтар. Вона побачила: на широкому могильному камені сиділи відьми. Еліза пройшла повз них, і вони всі злісно подивилися на неї. Проте Еліза нарвала пекучої кропиви і з нею повернулася в палац.

Лише єдина людина це бачила — архієпіскоп. Він стежив за нею, коли інші спали. Тепер він переконався, що з королевою щось негаразд. Вона напевне відьма, яка зачарувала короля і весь народ.

Архієпіскоп розповів королю про все, що бачив. Дві великі сльози скотилися з очей короля, він пішов додому з тяжкими сумнівами на серці. Вночі король лише удавав, що спить, але спокійний сон не йшов до нього. Він помітив, як Еліза встала з ліжка і зникла в маленькій кімнатці.

З кожнем днем король ставав похмурнішим. Еліза бачила це, але не розуміла чому.

Серце Елізи розривалося від жалю до братів. На королівський оксамит капали її гіркі сльози, і вони робилися блискучими діамантами, а люди бачили її багаті вбрання, заздрили королеві, бажали бути на її місці.

Тимчасом робота наближалась до кінця. Залишався один тільки панцир, але в неї знову не вистачило пряжі і не було жодної кропивники. Ще раз, це вже, напевне, востаннє, вона мусила піти на цвинтар і нарвати кропиви.

Вона з жахом думала про цю самотню мандрівку, про страшних відьом, але її бажання врятувати братів перемагало все.

Еліза пішла. Король з архієпіскопом стежили за нею. Вони бачили, як вона зникла за воротями цвинтаря; підійшовши ближче, вони помітили на могилах тих самих відьом, яких бачила й Еліза. Король у розпачі пішов додому. Тепер він не сумнівався, що серед них була й та, чия голова щодня схилялася на його груди. — Хай народ судить її! — сказав він. І народ присудив: "Спалити Елізу на вогнищі!" З чудових королівських зал Елізу перевезли в темне, вогке підземелля з ґратами, де свистів вітер крізь грати. Замість шовкових та оксамитних подушок їй кинули пучок кропиви, а замість ковдри — пекучі жорсткі панцирі. Але нічого милішого за це не було для неї, і Еліза знову взялася до роботи. Надворі вуличні

хлопчаки співали про неї глузливі пісеньки, ніхто, ніхто не втішив її хоч би одним словом!

Надвечір Еліза раптом почула шум лебединих крил: це був її наймолодший брат. Він розшукав свою сестру. Еліза заридала голосно від радості, хоча й знала, що це, напевне, остання ніч у її житті. Але робота закінчувалася, і її брат був тут.

Прийшов архієпіскоп, щоб побути з нею останні години — так просив його король. Але вона похитала головою і поглядом та знаками попросила його вийти. У цю ніч вона мусила скінчити роботу, інакше все було б даремно, все: біль, сльози і безсонні ночі. Архієпіскоп пішов розгніваний, але бідна Еліза знала, що вона невинна, і продовжувала свою працю.

Маленькі мишки бігали по підлозі, вони збирали до її ніг розкидані стеблинки кропиви, щоб хоч чим-небудь допомогти, а дрізд сидів на ґратах вікна і співав цілу ніч так бадьоро, як міг, щоб Еліза не втратила своєї мужності.

Ще було темно. За годину до сходу сонця коло воріт палацу з'явилося одинадцять братів Елізи — вони вимагали, щоб їх провели до короля, їм відповіли, що це неможливо, була ще ніч, король спав, і його не можна будити. Вони просили, потім загрожували. Прийшла варта, а за нею і сам король вийшов дізнатися, що трапилося. Але в цю мить зійшло сонце, і брати зникли. Лише одинадцять диких лебедів літали над палацом.

Безліч народу линуло до місця страти. Усім хотілося подивитись, як палитимуть відьму. Стара шкапа тягла ганебну колісницю, на якій сиділа Еліза. На неї накинули плащ з грубого лантуха, її чудове волосся падало з плечей, щоки були смертельно бліді, губи щось тихо шепотіли, в той час, як пальці не зупиняючись плели зелену пряжу. Навіть по дорозі до своєї

смерті вона не хотіла кинути роботу. Десять панцирів лежали готові, одинадцятий вона кінчала. Народ глузував з неї:

— Дивіться, дивіться на відьму, як вона бурмоче! А в руках у неї прокляте плетиво! Розірвати його на шматки!

І натовп обступив її з усіх боків, збираючися вирвати з рук панцир.

Раптом з'явилося одинадцять диких лебедів і сіли навколо неї на колісницю, махаючи дужими крилами. Натовп перелякано кинувся врозтіч.

— Це знак, що вона невинна! Вона невинна! — шепотіло багато людей. Але ніхто не наважувався сказати це голосно.

Ось уже кат хотів було схопити Елізу за руку. Та вона швидким рухом накинула одинадцять панцирів на лебедів. І враз замість лебедів встали перед усіма одинадцять прекрасних принців, тільки у наймолодшого замість однієї руки було лебедине крило: Еліза не встигла закінчити останнього панцира, у нього не вистачало рукава.

— Тепер я можу розмовляти,— вигукнула Еліза.— Я невинна!

І народ, побачивши це все, вклонився їй, а Еліза впала непритомною на руки братів, зломлена довгим напруженням сил, страхом та стражданням.

— Так, вона невинна,— сказав старший брат і розповів усе, як було. І поки він говорив — чудовий аромат ніби від безлічі троянд наповнив повітря. Це кожне поліно, заготовлене для вогнища, пустило коріння та паростки і перетворилося в великий високий кущ з червоними трояндами. Між ними, вгорі, з'явилася чарівна біла квітка. Вона блищала, як зірка.

Король зірвав цю квітку і приколов до грудей Елізи, і вона опам'яталася з щастям і миром на серці.

І всі дзвони дзвонили, і пташки зібралися великими зграями, і до королівського палацу рушив такий весільний похід, якого ще не бачив ніхто на світі.